

**ILZE
ŠKIPSNA
PUSE PATIESĪBAS
UN CITI STĀSTI**

IEŅEMŠANA

Ārā ausa rudens.

Liels zālājs aiz loga vēl bija krēslā. Saule bija uzlēkusi, bet vēl neredzama, vēl paslēpusies aiz koku lapotnēm un kaimiņu mājām, aiz vasarā sabiezējušiem dzīvžogiem un puķu dobēm, kas mirka dziļā ēnā kā nekustīgā ūdenī.

Bet debesis bija dzidras, un ēnainais dzestrums tāds, kas pāries.

Zem zaļās segas bija silti, un baltie palagi svaigi arī pēc izgulētas nakts. Logs, kas izpletās pa visu ārsienu, gultas pusē bija pusvirus, bet tālāk aizsegts ar aizkariem zaļā ūdens krāsā un šķīstā baltā. Vienā vietā baltums un zaļums bija sasprausts ar pārļainu cepures adatu. Mātei te guļot kādreiz spīdēja mēness acīs, ja aizkariem bija gadījies pašķirties. Cepures pašas glabājās plauktos. Viņai bija cepuru galva, tāda, kas tās visas padarīja par greznumu, sākot ar ķeizara meitu cepurēm, atdarinātām visagrākā jaunībā, un beidzot ar pilsētas pestīšanas armijas veikalā pa jokam, par centiem pirktu saulaino salmenīcu, kas uz mātes nenosirmojušās galvas gozējās tikpat priecīgi, cik viņas neizbalējušos smieklos. Cepuru galva viņai bija, tikai iziešanu tagad maz, un cepures snauda vārīgos zīd papīros un baltās kārbās, bet pārļu adatas baltā galviņa turējās pretī mēnesim.

Sauli vēl nevarēja redzēt. Māja bija klusa. Ēnaina, vēsa rīta gaisma ir nekustīga, vismaz ilgu laiku, apstājusies uz apvāršņa malas pirms izlīšanas. Vēl nekas nebija iesācies, zem segas bija silti, spilvena baltums gluds, uz brīdi apstājies glāsts. Tā te māmiņai bija iesākušies daudzi, daudzi rīti.

Man arī, kad es atbraucu ciemos, mājās. Tikai parasti es ieelpoju sestdienas rīta svaigo zaļumu, ko pēc lielpilsētas smaceņa pamanīju pat pusmiegā, pavilku segu augstāk ap pleciem un gulēju tālāk, jo pilsētas miega bads vienmēr izrādījās lielāks par zaļuma badu. Pietika pamanīt, ka zaļums ārā bija un pagaidīs.

Pavilku segu augstāk ap pleciem. Diena vēl nebija iesākusies. Laikam vēl nebija virziena, domas varēja tikpat viegli kā šo dienu aizsniegt arī pagājušo pavasari, kad mēs te bijām pēdējo reizi, pārlēkt pāri vasarai, izlaist slimnīcu, nepieskarties vakardienai un nemeklēt rītdienu. Kamēr rīts nekustējās, laiks bija bez secības un varas.

Aizvēru acis. Miega vietā manī ieplūda tālākā zināšana, ka nekas vairs nepagaidīs.

Skatījos ēnainajā zālājā un tālās, augstās, dzidrās debesīs ar savas mātes acīm. Vēl šodien, vēl rītu varbūt. Viņai bija daudz tādu rītu, un es to sajutu; viņas gultā gulēdama, es gulēju laipnās pagātnes rokās, kas mani viegli turēja miega virspusē un rādīja, kā lielāko koku pašas galotnes jau mirdzēja saulē un mātes acu smaidā.

Smaidu varēju sajust savās acīs. Tas tajās bija apstājies kā gaisma pirms izlīšanas, kā ezers, kas nekustēdamies sevī reizē turēja visus avotus un reizē visas straumes, kas drīz izlīs un aizritēs uz visām pusēm.

Māte modās agri. Tagad. Senāk, pirms kariem, tie bija reti, laimīgi rīti, kad viņa un nevis Minniņa sapina manas bizes, pirms gāju uz skolu. Mātes pirksti bija slaidi – cik jums skaistas rokas, bija teikuši apbrīnotāji jaunībā un vēlāk teica ārsti, gultas malā kavēdamies, – un mati un lentes sējās kā rotaļā. Tualetes galdiņam abās malās bija slaidi spoguļu likumi, grozāmi kā spārni. Ziemā ārā vēl bija tumšs, bet mātes guļamistaba mirdzēja siltās gaismās, un sudrabs un kristāls, un smaržu trauki lāsoja spoguļainos tālumos, kur viņas rokas laidelējās kā daudzi gaiši putni. Tie mani pavadīja pa sniegaino tumsu visu ceļu līdz pašām skolas durvīm. Toreiz man patika celties agri, tagad viņa vienmēr cēlās pirmā, viņai visi darbi veicās rīta agrumā, kamēr diena vēl bija jauna un priecīga, kamēr vēl nebija pamanīts vecums un nogurums – kamēr gadi, atmiņas, pagājuši prieki un sāpes, vilšanās un piepildījumi vēl nebija viens pakaļ otram sanākuši istabā un sasēduši visapkārt kā liels un raibs ciemiņu bars, drusku citāds ik dienas, bet tomēr tas pats, gaidīts un atvairīts un tomēr šeit piederīgs, tikai par lielu, par daudz, jo ar katru bija jārunā, katrs vismaz jāredz un jāielaiž, ir cildinātāji, ir pārmetēji, ir tie ar nolaistām acīm. Pret vakaru nolaidās rokas, jo ciemiņi bija satupuši visās malās, cits pie cita, jautrie klēpī bēdīgajiem, pelēkie krāsainajiem uz pleca, smagie pa kājām

kā melni suņi, vieglie kā zeltaini tauriņi aizkaru krokās – un visi mēmi, nekad neteikdami vairs nekā jauna un neatstādami arī vairs istabā vietas nākotnei.

No rīta māja vēl bija tukša un brīva, diena jauna, un jauni darbi veicās, pazuda putekļi, atmirdzēja logi un grīdas, padzērās palodzes puķes, pabarots putns iešūpojās ķirša zarā aiz loga. Beidzot smaržoja kafija. Varbūt balta veļa jau kūlās mašīnā, priecādamās uz sauli un siltu gludekli, un raiti iejaukta maize varbūt jau slepeni rosījās zem sava tīrā, baltā apsega. Tā bija mātes mātes ziņa, ka, maizi mīcot, jāsmejas, lai tā priecīga rūgst un cilājas. Agrā rīta ciemiņi bija jauki – paaudžu maizes smieklī, kuri dzīvoja katrreiz no jauna un kuros mātes un meitas varēja no jauna satikties; vai varbūt brīdis, kad roka, putekļus slaukot, bija apstājusies pie viegli apzeltītā ieloga un acis vēlreiz redzējušas to sauli, kura vēl arvien rotājās Vestienas zaļajās pļavās un birztaļās, tāpat kā senajā gleznošanas dienā un kurā skatoties tik skaidri varēja redzēt, ka tas, kas bija bijis, nekad vairs nevarēja nebūt.

Kamēr zemi vēl klāja ēna un saule vēl bija tikai debesīs un pašās koku galotnēs, bija iespējams, ka diena atnāks ar zaļumu un dzīvību padomā. Katrs rīts bija visi rīti kopā, no kura diena un dzīve aug kā zelta ābele.

Taču rīts bija jāsaņem un jāizdzer, pirms tas nožūst un izgaist līdz ar rasu. Māte laikam nekad nekavējās pārāk ilgi, darbi gaidīja darītāju, diena dzīvotāju, pasaule prasījās taisāma. Tāds viņai bija bijis tas sapnis – no virmojošas, daudzkrāsainas masas bija jāizdarina zemeslode ar visām jūrām, salām, kontinentiem un kalniem, tur bija bijis visu nakti ko strādāt, un ar Andu kalniem bija gājis visgrūtāk – tos viņa pašus beidzamos bija sabīdījusi grēdā un vēl piespiedusi ar nogurušu plecu, lai neapgāžas, vēlāk pati brīnīdamās un vēl dienā nogurusi no lielās strādāšanas, bet laimīga, jo nogurums pēc strādāšanas vienmēr bija labs. Varēja, kas gribēja, cīnīties un sludināt, ka katram ir tiesības sekot savai laimei, zemnieku gudrība bija cita, tā teica darbu, un par to nebija jācīnās, tiesības nebija vajadzīgas, darbs vienmēr bija visiem pieejams – un tad arī labā noguruma alga, ja ne cita. Visam, kas jau bija, varēja pielikt roku, visu, kas vēl nebija, varēja darināt. Visi, atskaitot slimos, kas vakarā – un rītā – bija noguruši no sāpēm.

Bet māte nebija zemniece?

Tas nekas. Viņa mīlēja zemi.

Cik labi, ka viņai bija bijuši daudzi šādi rīti.

Guli, guli, viņa kādreiz teica, kad bija ienākusi atvērt vai aizvērt logu un es samiegojusies sāku cilāties. Kas cits tevi palutinās kā māte?

Guli, guli.

Bet tu šorīt negulētu. Tu zinātu, ka visa māja būs pilna ciemiņu, cienājamu dienā, mīlojamu naktī. Dzīvoklis visu vasaru bija stāvējis tukšs, un, lai gan labā kaimiņiene bija vēdinājusi istabas un lējusi puķes, galdauti atvilknēs varbūt bija sastāvējušies, sudrabs apsūbējis un stikls apvilcies ar nespodru plēvi. Tavi trauki vienmēr vizuļoja, un tavas gaidīšanas un saņemšanas smaidi tajos spoguļojās vienmēr un vēl nepārprotamāk nekā tavā klusajā sejā.

Tavi viesi nāks, man jādara tavi darbi. Es zinu: visi logi jāver līdz galam vaļā, lai vēdinās stūri un kakti, lai palagi un segas elpo. Esmu redzējusi, ka tu tik apņēmīgi un droši atvilki aizkarus un atdarīji logus, visi vēji tevi klausīja un lietas ļāvās skaloties gaisos, it kā zinādamas, ka tu vēl ilgi liksi atgriezties siltam un svaigam mierīgumam. Mirdzošā galda virsmā, krēsla pagriezienā, dīvāna spilvena nolikumā ir tavas rokas un tavas domas. Vai tu mīlēji skaistumu pašu jeb tāpēc, ka lietas turēja domas un glabāja prieku? Tavas lietas arvien kļuva par greznumu, tās tavā kopšanā atdzīvojās, atbildēja tev un sasaucās savā starpā, pieņemdamas drusku no tavas pašas starošanas. Katrā jaunā spodrināšanā ir klāt visas iepriekšējās, katrā tavā solī un darbā klāt tavas domas un visa mūža mīlestība.

Tavi ciemiņi nāks. Vēl te neviena nav. Rīts ir mūsu.

Es visu izdarīšu, es zinu, tev nekas nav jāsaka.

No šī klusuma, no šīm aprimušajām un sastingušajām lietām un neskanīgajām istabām man vēlreiz jāizdarina mājas. Es pazīstu katru tavu soli un zinu visus darbus, ja ne citādi, tad no redzēšanas. Es zinu, kur stāv putekļu sūcējs un kādā kārtībā jāpārcilā istablietas, ar kuru drānu jāslauka grāmatas un uz kuru pusi jāliec segas, lai viss iekļautos savā vietā parasti un pareizi. Un tev par prieku es pat aizsiešu priekšautu un smēķēšu vēlāk.

Bet maize? Maize jāiejauc vispirms!

Maize. Es atslīgu atpakaļ gultā, pēkšņi sajuzdamās nevarīga un pievīlusies. Kādām bērnišķībām gan es te nodevos, un kā es to varēju tagad? Šorīt? Es nemaz nepratu cept maizi. Pati uz savu roku to biju mēģinājusi tikai pāris reižu, un tas jau arī bija sen. Es pratu tikai palīdzēt: kad mātes bļodās mīkla jau bija piebriedusi viegla un balta vai arī piekaisījusies pilna melnām un dzeltenām ogu acīm – lieciet daudz, lai tās viena otru nedzenā kā trīs karūsas dīķī, bija teicis mātes tēvs –, tad arī es pratu to ņemt ar saudzīgām, priecīgām rokām, locīt un veidot, nemaz nebrīnīdamās, kā mīkla bija tikusi par mīklu, un to par maizes smiekliem tikai atcerēdamās, pati tos nekad nedzirdējusi.